

TITO TÖRTÉNELMI ÉRZÉKE

Az elnemkötelezettség Tito elméletében és tevékenységében

A nagy történelmi eszmék — bármennyire hozzá is járult valaki megfogalmazásukhoz — sohasem voltak egyetlen személyiség kizárólagos felfedezései, hisz valójában a társadalom anyagi fejlődésének termékei, később pedig maguk is a világ megváltoztatásának anyagi tényezőivé válnak. Ugyanez érvényes az elnemkötelezettségre is, ami a nagy társadalmi és politikai átalakulások törvényszerű következményeként jelentkezett a világpolitikában a második világháború folyamán a demokrácia eszméjének és a fasiszta erőszaknak az összeütközése és az emberiség történetében a legnagyobb katonai és gazdasági erők összetűzése során.

Ez tehát azt jelenti, hogy az elnemkötelezettség eszméjét lehetővé tevő objektív történelmi körülmények gyökeres átalakulásokhoz és megrázkódtatásokhoz vezettek az eszmék világában és a nemzetközi közösség szerkezetében. Az elnemkötelezettség eszméje elemi, kezdetleges formájában a világ számos pontján, elsősorban a felszabadító mozgalmak nagy vezetőinek és az államférfiaknak az eszméiben és cselekedeteiben jelentkezett, akik nem tápláltak pragmatikus hitet a dolgok fennálló rendje iránt, hanem éleslátásukkal felfedték a társadalmi és a nemzetközi fejlődés törvényszerűségeit és kisebb-nagyobb mértékben igyekeztek azokkal összhangban kifejteni tevékenységüket.

Az elnemkötelezettség eszméjét anticipáló és megalapító, továbbfejlesztő nagy emberek, a felszabadító mozgalmak vezérei és az államférfiak sorában áll Tito elnök. Tito elnöknek az elnemkötelezettség politikájának és mozgalmának a létrejöttéhez és fejlődéséhez való hozzájárulása számos objektív és szubjektív oknál fogva kiválik és maradandó személyes hatást gyakorol az el nem kötelezett országok nagy történelmi vállalkozására, a békén, demokrácián és haladáson alapuló új nemzetközi politikai viszonyok kialakítására.

Ahhoz, hogy alaposabban foglalkozhassunk Tito elnöknek az el nem kötelezett mozgalom és politika kialakításában és fejlődésében betöltött szerepével, mindenekelőtt át kell tekintenünk, hogy milyen mértékben

járult hozzá az elnemkötelezettség eszméjének kialakításához, az elnemkötelezettség doktrínájának megteremtéséhez, az el nem kötelezett mozgalom megszervezéséhez és tevékenységéhez a második világháború befejezésétől napjainkig.

Az elnemkötelezettség eszméjének kialakulása

Ha arra a kérdésre keresünk választ, hogy Tito elnök politikai és forradalmi tevékenységében mikor került sor az elnemkötelezettség megfogalmazására, akkor a legmegfelelőbb, ha a népfelszabadító háborúból és a szocialista forradalomból indulunk ki. Tito akkor már egyesítette magában egy felszabadító mozgalom és egy szocialista forradalom vezérének, a lerombolt népellenes rendszer alapjain létrejövő Jugoszlávia szabad és egyenjogú népközössége államférfiának a szerepét.

Természetesen annak idején az elnemkötelezettség kifejezés és politikai fogalom még nem létezett. De már megvoltak a legfontosabb történelmi előfeltételei annak a helyzetnek, amely az elnemkötelezettség eszméjének kialakulásához vezetett. A világ különböző földrajzi és politikai küzdőterein folytatott harcban már világosan el lehetett különíteni egyrészt az erőszakot és az uralkodási törekvéseket, másrészt pedig a függetlenségi és szabadságtörekvéseket. A második világháború viszonyainak összetettségéből eredően — a tengelyhatalmakat a Hitler-ellenes koalíciótól elválasztó demokrációs vonaltól függetlenül — ezek a frontok különböző helyeken és különböző politikai környezetben voltak jelen. Mind a megszállt, mind a gyarmati uralom alatt élő népek a nagyhatalmak jelenlététől és befolyásától mentes szabadság és függetlenség kivívására törekedtek, míg a nagyhatalmak, a második világháború győztesei, ameltt hogy győztesen szerettek volna kikerülni a világháborúból, már kitervelték, hogy milyen szerepet és helyet töltenek be a világégést követően. Már akkor igyekeztek maguknak mind szélesebb befolyást, érvényesülést és egyeduralmat biztosítani. Ilyen értelemben Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek felszabadító harca és szocialista forradalma nemcsak a fasiszta megszállók elleni harcot szolgálta, hanem sajátos viszonyban álltak a háború legfőbb terhét hordozó szövetséges erőkkkel, amelyek világosan kinyilvánították, hogy a háború befejezését követően az új világhelyzet kialakítói szándékoznak lenni. Titónak mint a felszabadító mozgalom és a szocialista forradalom vezetőjének, valamint az új állam megteremtőjének történelmi értelemben vett válaszokat kellett adnia az összetett és drámai helyzetből, Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei történelmének egyik legdöntőbb időszakából adódó kérdésekre. A fasiszta megszállással és uralommal határozottan szembeállva Tito helyesen választotta meg az adott történelmi pillanatot, és beigazolta a szabadság, a függetlenség és a demokrácia eszméiért való általános kiállásunkat. Bár pártunk vezetőjeként határozott ideológiai keretek között

fejtette ki tevékenységét, ez a választása általános nemzeti jellegű állásfoglalássá vált.

Már maga az a tény, hogy a fasiszta megszállás és uralom ellen, a szabadság, a függetlenség és a demokrácia mellett foglalt állást, magában foglalta az elnökkötelezettségnek mint a nemzeti politika vezérfonalának a legfontosabb eszmei összetevőit egy olyan világban, amelyben a hatalmaskodás a szabadsággal, az egyeduralmi törekvések függetlenséggel, a totalitarizmus a demokráciával viaskodik. Nyilvánvaló volt, hogy a fasiszta erők vereséget szenvednek, és hogy a nemzetközi erőviszonyok új együttesében történelmi választ kell adni a világhatalmaknak, amelyek fokozatosan kiszajátították a jogot, hogy maguk határozzák meg a háború utáni világviszonyokat.

Fejlett történelmi érzékű elnökünk a Sztálinnal és a Kommunista Internacionáléval kialakult nézetkülönbségeket nem természetes ellentéteknek tartotta a „családi körön” belül, hanem a párt önállóságát, a forradalmi kialakulás állapotában levő nemzetek és nemzetiségek új közösségének a legszélesebb nemzeti érdekeit előtérbe helyezve reagált azokra. Tito egy pillanatra sem kételkedett és ingott meg, amikor arról kellett döntenie, hogy egy távoli irányítóközpont rendeleteit hajtja végre, vagy pedig a Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi új, szabad, független államközösségeért folytatott forradalmi harc logikáját követi. Tito nem tesz eleget a diktátumnak, hanem a saját elgondolása szerint cselekszik. Nincs szándékában az egyik függőséget felcserélni a másikkal. Ez se nem konokság, se nem engedetlenség a szűk körű célokat és érdekeket szem előtt tartó irányítóközponttal szemben, hanem a szabadság-szeretet, az egyeduralommal való összebékíthetetlenség, az önálló és független tevékenység vállalásának szelleme.

Titónak a diktátummal való szembenállásában, a nagyhatalmi merkedés elutasításában ugyanazt fedezhetjük fel, mint a Nagy-Britanniával a balkáni térség egyik egyeduralmi tényezőjével, Churchill törekvéseivel szemben, aki kétszínű politikájával (a menekült kormány ideológiai, osztályjellegű és érzelmi támogatásával, valamint a népfel szabadító háború melletti stratégiai és háborús állásfoglalásával) igyekezett hídfőt létesíteni Nagy-Britannia jelenléte és befolyása számára Jugoszlávia és a Balkán térségében a háborút követő időszakra. Tito, a nagy hadvezér világosan felfedi a Nagy-Britanniával kialakított együttműködés buktatóit. A legteljesebben kihasználja Churchillnek a népfel szabadító háború iránti elismerését, de nem alkuszik meg a létfontosságú nemzeti érdekek területén. Senki sem befolyásolhatja Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi önálló és független elhatározását az új rendszer jellegének és a társadalmi-gazdasági fejlődés útjának megválasztását illetően.

Függetlenül attól, hogy Tito stratégiájában egy pillanatra sem voltak egyenlő távolságra a fasiszta és a szövetséges erők, vagy a Szovjetunió és Nagy-Britannia, az egyeduralmi törekvések ellenzése és a szabadság-

hoz, függetlenséghez, valamint nemzeteink és nemzetiségeink nemzeti érdekeihez való kötődés Tito elméletének és tevékenységének alapvető összetevője volt és maradt akkor és később is. Ez lett Jugoszlávia bel- és külpolitikájának az alapja, a jugoszláv társadalom meghatározó vonása.

Éppen ezért mondhatjuk, hogy Tito hozzáállásában és tevékenységében — nemcsak az eszmék világában, hanem forradalmi tevékenység folyamatában is — először fogalmazódtak meg az elnemi kötelezettség legfontosabb előzményei. Napjainkra, közel fél évszázadot követően sem változott meg az elnemi kötelezettség alapeszméje. Az elnemi kötelezettség legszigorúbb történelmi értelmezését manapság is csak Titónak az 1941—1945 közötti politikai stratégiájában megfogalmazást nyert összetevők alapján határozhatjuk meg: szembe kell helyezkedni az idegen uralommal és felsőbbiséggel, állást kell foglalni a népek szabadsága, függetlensége és egyenjogúsága mellett.

Az elnemi kötelezettség kialakulásának az elnökünk gondolkodásában és tevékenységében való azonosításának nem valamiféle előnyjogok keresése a célja, hanem az a törekvés, hogy bebizonyítsuk: az elnemi kötelezettség eszméje nemcsak a mi esetünkben, hanem minden el nem kötelezett ország esetében, íróasztaloktól és miniszteri kabinetektől függetlenül, az elnyomók és az elnyomatás bármiféle formája elleni felszabadító és forradalmi harcban jött létre. Ugyanakkor hangsúlyozottan ki kell emelnünk, hogy Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek felszabadító harca és szocialista forradalma megelőzte a második világháborút követően kibontakozó nemzeti felszabadító harcok és forradalmak széles hullámát, és ilyen értelemben Tito valóban olyan történelmi helyzetbe került, hogy elsőként anticipálta az elnemi kötelezettség eszméjét mint az új politikai és gazdasági viszonyok egész rendszerének a vezérfonalát.

Az elnemi kötelezettség doktrínájának megteremtése

A háború utáni összetett körülmények között a népek önrendelkezésének és függetlenségének eszméje szükségszerűen szembe találta magát a tömbérdekeknek megfelelő gazdasági és katonai hatalmi központokkal. Tito számára nem volt vitás, hogy Jugoszlávia nem csatlakozik egyik nagyhatalmi katonai és politikai szövetséghez sem, sem kelethez, sem nyugathoz és igyekszik megőrizni szabadságát és függetlenségét, miközben minél szélesebb tevékenységi területet törekszik biztosítani az új világháború elleni, a népek szabadságáért, függetlenségéért és egyenjogúságáért folyó küzdelemhez.

Az öngazgatás doktrínája ezeknek az eszméknek a következtében fokozatosan kilombosodott. Történelmi megteremtőinek mindenekelőtt ki kellett alakítaniuk saját álláspontjukat a legfontosabb nemzetközi jelenségeket illetően: a világ tömbökre osztásával, a hidegháborúval, a

nemzeti függetlenségi harccal, a szocializmussal mint világfolyamattal, a népek gazdasági törekvéseivel és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kollektív biztonsági rendszerével kapcsolatosan.

(a) Titót természetesen a tömbök és a tömbpolitika, valamint a hidegháború iránti viszony foglalkoztatta, amely az egész emberiséget egy nukleáris katasztrófa veszélyével fenyegette. Az első sorsdöntő lépés a nagyhatalmi katonai szövetségekhez való csatlakozás visszautasítása, a tömbön kívüliség volt. Ez nem tartozott a megszámlálhatatlan lehetőségek közé, és nem függött kizárólag az államférfiak és államok szabad elhatározásától. A nagyhatalmak, azaz a korábbi szövetségek ellenségeskedni kezdtek és két kulcsfontosságú stratégiai célt tartottak szem előtt: fel akarták osztani a világot saját érdekeik szerint, a saját vadászterületükké akarták tenni, és minden eszközt felhasználtak — kivéve azokat, amelyek a nukleáris megsemmisülésükhöz vezettek volna —, hogy a hidegháborúban alárendeljék egyiket a másiknak.

Elsődleges fontosságú stratégiai céljuk megvalósítása érdekében a tömbpolitikát folytató hatalmak összpontosított ideológiai, politikai, gazdasági, katonai és egyéb nyomást kezdtek gyakorolni a világ valamennyi országára, hogy csatlakozzon katonai és politikai csoportosulásokhoz és erősítse őket anyagilag a velük szembenálló katonai és politikai csoportosulás elleni küzdelemben. Szabadnak, függetlennek lenni, a katonai és politikai szövetségeken kívül állni nemcsak bátorságot jelentett, hanem olyan államférfiúi rátermettséget és találékonyságot követelt, amely képes szembeszállni az erőpolitika minden fajával és a szokásos módon az „erősebb jogán” fellépő összes törekvéssel.

Másodlagos stratégiai céljukat megvalósítva a nagyhatalmak hol erőszakkal, hol meg szépszerével igyekeztek rávenni a többi országot, hogy döntsék el, melyik oldalra állnak, és hogy kapcsolódjanak be a hidegháborúba a „jó” oldalán a „rossz” elleni küzdelemben. Minden blokk számára az számított jónak, ami a javát szolgálta, rossznak pedig, ami nem kedvezett neki. A hidegháborúba a tömbök oldalán történő bekapcsolódás bármiféle formája — kezdve az ideológiai és politikai támogatástól az állam területének katonai bázisok létesítésére való kiszolgálásáig — azt jelentené, hogy beleegyezünk a politikai függetlenség elvesztésébe és bekerülünk a tömbök közötti összetűzésbe. Ez tehát általában véve aktív magatartást követelt meg a tömbpolitika iránt. Éppen ezért bármilyen előnyös megkülönböztetéssel vagy gazdasági, katonai haszonnal járt is a hidegháború, annak visszautasítása nem jelentett passzivitást, hanem történelmi lépést aktivitásunk és egyenjogúságunk kibontakoztatása felé.

Bár meglehet, hogy a semlegesség hagyományos mércéi szerint a nagyhatalmak katonai és politikai szövetségébe történő bekapcsolódás visszautasítása, valamint a kelet és nyugat közötti hidegháború elkerülése kívülálló magatartásra, csendes megbúvársra emlékeztet, valójában sajátos módon a tagadás tagadását képezi: tevékeny politikai pozíció és dina-

mikus politikai álláspont kialakítását jelenti a nemzetközi viszonyok között. A világpolitikában ezek az első országok, amelyeknek a politikai doktrínája az uralkodással, az egyeduralommal, a politikai érdekszférákkal, a fegyveres beavatkozásokkal, a más országok belügyeibe való beavatkozásokkal és általában az erőpolitikával való szembehelyezkedést hirdeti. Bár az erőpolitika elítélése az adott történelmi környezetben szükségszerűen a tömbökkel és a nagyhatalmi csoportosulásokkal, azaz az erőpolitika megtestesítőivel való szembehelyezkedésben jutott kifejezésre, az elnemkötelezettség doktrínája mégsem a tömbök visszahatásaként és ellensúlyozásaként jött létre, hanem a történelem során egymást váltogató uralkodó és egyeduralmi rendszerek tagadásaként, az új nemzetközi viszonyok érdekében, amelyekből ki lesz rekesztve a politikai fcl-sőbbrendűség minden formája.

(b) Habár Tito Európában fejtette ki tevékenységét, ahol a tömbök összetűzései a leggyakoribbak voltak, a hidegháború veszélye pedig a legnagyobb, elgondolásait és államfői tevékenységét mégsem korlátozták földrajzi és politikai akadályok. Korunk egyetlen lényeges törekvését sem tévesztette szem elől. Éppen akkor vette kezdetét a gyarmatellenes harc mint a népek legszélesebb felszabadulási folyamata az emberiség történetében. A gyarmatellenes harc támogatása nem jelentette csupán azt, hogy állást foglalunk a gyarmatok felszámolása és az európai metropolisok hatalomfosztása mellett. Valójában a nemzeti felszabadító harcok háború utáni időszakában kifejezésre jutó valamennyi formájával kapcsolatos és az új nemzetközi viszonyok kulcsfontosságú politikai és jogi vonatkozása, a népek önrendelkezési joga iránti elvszerű álláspont-ról van szó.

Egyes vélekedésektől eltérően a gyarmatellenes harcnak és a nemzeti felszabadító mozgalmaknak nyújtott támogatás nem állt kizárólag az elnemkötelezettség terjesztésének szolgálatában, hanem olyan egyetemes értékekhez igazodott, mint a szabadság, a függetlenség és a nemzetközi közösség népeinek egyenjogúsága. De ezeknek a fogalmaknak nem a hagyományos jogi vonatkozásában, hanem új dimenzióiban, amelyek döntőkké váltak a nemzetközi viszonyok ideológiai, politikai és katonai szinten végbemenő két pólusa közötti megoszlásának: a népeknek azzal a jogával, hogy maguk határozzák meg belső fejlődésük és világpolitikai irányvételük útját.

(c) Titónak az elnemkötelezettség és a világfolyamattá váló szocializmus történelmi kapcsolatát megsejtő érzéke bizonyítja a legjobban, hogy az erőpolitikával való szembehelyezkedés során és a függetlenségükért küzdő népek harcának a támogatásában milyen mértékben kellett elszakadni a fennálló helyzetűtől, valamint megváltoztatni az egyenlőtlenségen és kizsákmányoláson alapuló nemzetközi viszonyokat. Habár az el nem kötelezett országok csoportja különböző geopolitikai, civilizációs, társadalmi, gazdasági és politikai jellemvonásokkal rendelkezik, s ezentúl egyetlen ideológia sem képes hatalmába keríteni az elnemköte-

lezettség eszméjét, mégis az elnemkötelezettség és a szocializmus történelmi kapcsolata az új nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok létrehozásának szükségességében fejeződik ki, amelyek elképzelhetetlenek a különböző országok haladó és progresszív társadalmi átalakulása nélkül. Természetesen nem az elnemkötelezettség és a szocializmus durva, dogmatikus, mechanikus azonosításáról van szó, sem pedig az el nem kötelezett országok politikai tevékenysége alárendeléséről bármiféle ideológiai tételeken alapuló általános irányvonalnak, hanem az elnemkötelezettség és a szocializmus dialektikus kapcsolatának kialakításáról. Az elnemkötelezettséget nem lehet megvalósítani a korszerű társadalomban és nemzetközi közösségben végbemenő gyökeres változások nélkül, a kapitalista és az imperialista politikai viszonyok tagadásától mentesen, valamint a szocializmusnak mint világfolyamatnak az előfeltételeitől és érvényesülésétől függetlenül.

(d) Az elnemkötelezettség doktrínájában két szempontból is korszakalkotó jelentősége volt a gazdasági tényezők felfedésének: egyrészt az újonnan felszabadult és a többi el nem kötelezett ország politikai függetlenségének, másrészt pedig a bolygónk fejlett északi vidékeit a fejletlen déltől elválasztó szakadék áthidalása vonatkozásában.

Habár Jugoszlávia is a fejlődő országok közé tartozik, a gazdasági különbségek Európában sohasem, így a háború utáni években sem öltöttek olyan drámai dimenziókat, és nem jelentettek olyan apokaliptikus veszélyt, mint a kifejezetten fejletlen vidékeken — Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában. Tito történelmi nagysága abban van, hogy felfogta a kelet és nyugat közötti ideológiai, katonai és politikai konfrontáció korlátozott és átmeneti jellegét, valamint a fejlődő országok helyzetének javítására irányuló összehangolt, idejekorán megszervezett és tartós akció sorsdöntő jelentőségét. A kiindulópontot nemcsak az a marxista felfogás képezi, hogy a gazdasági tényező elsődleges fontosságú az egész társadalmi fejlődés szempontjából, hanem a XX. század második fele történelmi fejlődésének az általános irányvételével való szembesülést illetően is: miszerint az összeegyeztetett gazdasági fejlődés és végső soron az új nemzetközi gazdasági rend kialakulása képezi az elnemkötelezettség összes célja és alapelve megvalósulásának, valamint a nemzetközi viszonyok demokratizálódásának és az új nemzetközi viszonyok kialakításának az előfeltételét.

(e) Tito hadvezéri ösztönösséggel ismerte fel, hogy az elnemkötelezettség eszméjéért folytatott küzdelem és az el nem kötelezett országok akciója nagy szövetségesre talál az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Az elnemkötelezettség tömör formában az ENSZ Alapokmányának következetes tiszteletben tartásáért száll síkra, amely magába foglalja az el nem kötelezett országoknak az erőpolitikával való szembesüléséből következő valamennyi elvét és célját: az agresszió megengedhetetlenségét, az erőszak alkalmazását és a vele való visszaélést, a nemzetek örendelkezési jogát, az államok szuverén egyenlőségét, a területi épség és

a politikai függetlenség tiszteletben tartását, valamint a jólét megvalósítását célzó törekvést. Az elnemi kötelezettség és az Egyesült Nemzetek közötti kapcsolat nem csupán elvi síkú. Az Egyesült Nemzetek Szervezete ideális központ az el nem kötelezett országok politikai tevékenységéhez. Habár közvetlenül a háborút követően az Egyesült Nemzetek Szervezete a tömbök összetűzésének színhelye és a hidegháború eszköze volt, az elnemi kötelezettség mégis kifejezésre jutott szerepük reális megfogalmazásában, valamint az új nemzetközi politikai és gazdasági viszonyokért folytatott harc hatékony eszközévé történő átalakulásukban.

Ezek lennének a fontosabb összetevői Tito elnök hozzájárulásának az elnemi kötelezettség doktrínájához, ugyanis a nyílt nemzetközi kérdésekre adott válaszaival és a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok új rendszerének a kiépítéséért folytatott küzdelmével segítette elő annak megfogalmazását.

Az el nem kötelezett mozgalom előrehaladása

Tito mint az akciók embere, nem tudott megmaradni az eszmék világában. A rá jellemző szervezőkészséggel állapította meg, hogy az elnemi kötelezettség eszméje csak akkor képezhet anyagi erőt, ha egész sor állam közös tevékenységének platformjává válik. Az elnemi kötelezettség, akár csak számos korábbi és későbbi eszme, valószínűleg megmaradt volna az eszmék világában, ha nem váltották volna valóra, ha nem kapcsolódik az államok diplomáciai és politikai tevékenységéhez. Egészen feltételesén szólva az elnemi kötelezettség fejlődésének ez a harmadik szakasza. Az eszme kialakulását és értékrendszerré terebélyesedését követően került sor az el nem kötelezett országok mozgalmának megalakulására. Ez a három fejlődési szakasz rövid időszakban ment végbe, úgyhogy közvetlenül összefonódnak és egymásba olvadnak. A maga módján ez is bizonyítja, hogy mennyire szoros szálak fűzik össze az elnemi kötelezettség mozgalmát és doktrínáját, az el nem kötelezett országok politikáját és tevékenységét. Egymást feltételezik, nem létezhetnek egymás nélkül.

Ismeretes, hogy az el nem kötelezett országok első összehívásának kezdeményezése Titótól eredt, és hogy az első összejöveteleken Tito töltötte be a házigazda szerepét. Az el nem kötelezett mozgalom kialakulásának politikai időrendjében döntő szerepet játszott a belgrádi értekezlet, amelyen lefektették az elnemi kötelezettség alapelveit és céljait.

(a) Az el nem kötelezett mozgalom az első pillanattól kezdve természetéből következően független, önálló és tömbön kívüli irányvételű. A hatvanas évek küszöbén még tartott a nemzetközi feszültség időnkénti kiéleződésével és enyhülésével járó hidegháború. Az egyik oldalon a keleti, a másikon a nyugati tömb: az el nem kötelezett mozgalom világosan elhatárolja magát egyikőtől is, a másiktól is, független és önálló helyzetet

teremt magának a nemzetközi viszonyokban, ellenzi a tömbpolitikát. Az események tanúi számára nyilvánvaló volt, hogy olyan tényező jött létre, amely a nemzetközi viszonyokban a nagyhatalmak és tömbök által kialakított kétpólusos rendszert leépíti.

Az el nem kötelezett mozgalom egész eddigi fejlődése — a brioni ösz-szejövetel három résztvevőjétől a hatodik értekezlet száz résztvevőjéig terjedő hatalmas ívelés — csak a tömbön kívüli tömörülés és el nem kötelezett tevékenység szintéziseként jöhetett létre. A tömbökhöz való közeledés a mozgalomban és a béke veszélyeztetése arra készítette Titót, hogy az el nem kötelezett országok és az egész emberiség érdekében újítsa fel az el nem kötelezett politika és mozgalom eredeti jellegének a megőrzésére figyelmeztető krédóját.

(b) Az el nem kötelezett mozgalom létrehozásakor világosan körühatárolták szerepét. Titót, aki Makarios mellett az egyedüli európaiként vett részt a belgrádi értekezleten, nem kötötték helyi vagy érzelmi szálak a regionalizmus bármely változatához, amelyek annak idején a fejlett világ sajátos ellentétéként jelentkeztek. Tito elgondolása világos: ahogyan az erőpolitika az egész világra kiterjedő jelenség, és ahogyan a nagyhatalmak, a tömbök az általános politikai tényezői, úgy a népek elnembkötelezettségének és egyenjogúságának a politikája is világpolitika, és az el nem kötelezett mozgalom is a nemzetközi viszonyok megkerülhetetlen tényezője. Ilyen összefüggésben az el nem kötelezett országok többségét képező újonnan felszabadult állam az adott történelmi pillanatban a „függetlenségi forradalom” legfőbb szereplője és hordozója, s ennek, nem pedig regionális hovatartozásának köszönhetően válik az elnembkötelezettség legfőbb hordozójává és ütőerejévé. A harmadik világnak ezekhez a különböző — történelmileg kétséggkívül jelentős, de politikailag korlátozott — regionális gazdasági és politikai tömörüléseihez képest történelmileg új minőséget képez.

Ahogyan a nagyhatalmak és a tömbök körüli csoportosulások nehezen békültek meg azzal, hogy akarva-akaratlanul a világ erőinek egyensúlyozó tényezőiként kell elfogadniuk az el nem kötelezett politikát és mozgalmat, így a regionális bezárkózás, a regionális revindikáció és az észak—déli irányban ható regionális szembeszállás különböző koncepcióinak a hívei is nehezen váltak meg politikai tevékenységük provinciális sémáitól.

Titónak még a közelmúltban is, amikor az elnembkötelezettség három földrészre történő leszűkítése a meghódított történelmi térségről és a világpolitikában betöltött jelentős szerepről való lemondást jelentette, hangsúlyoznia kellett az el nem kötelezett politika és mozgalom legfontosabb jellemvonásainak múlhatatlan értékét.

(c) Csak egy született dialektikus volna képes megkülönböztetni a politikai pragmatisták által azonosnak vélt dolgokat. Tito számára a tömbpolitikával való határozott és következetes szembehelyezkedés nem jelentett „hadüzenetet” a tömböknek, sem pedig egy „harmadik tömb”

létrehozását, amely igyekezett volna kialakítani saját befolyási terület és helyet biztosítani magának a világ erőviszonyaiban a tömbökre jellemző eszközökkel és módszerekkel. A tömbellenesség nem jelentette azok kiegyenlítését, hanem mindegyik tömb magatartásának és tevékenységének a fontos politikai kiértékelését. Amennyiben ellentétben állt az el nem kötelezett politikától és mozgalomtól az az eszme, hogy valamelyik tömb a természetes szövetségésévé, a másik pedig természetes ellenségévé válhat, az egyik a jó, a másik pedig a rossz hordozója, ugyanannyira elképzelhetetlen volt, hogy már eleve konfrontálódjanak mindkettővel szemben, hisz így nem vetettek volna számot azzal, hogy az adott nemzetközi helyzetben egyik vagy másik tömb, illetve nagyhatalom magatartása vagy tevékenysége összhangban áll-e vagy pedig ellenkezik a történelmi fejlődéssel, a nemzetközi közösség érdekeivel, az el nem kötelezettség elveivel és céljaival. Nem léptek szövetségre és nem is alakítottak ki azonos távolságot a tömbök felé. Az el nem kötelezett politika és mozgalom jelen van mindazokon a frontokon, ahol a nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok haladó átalakításáért folyik a harc és konfrontálódik, megbeszéléseket vagy együttműködést alakít ki egyik vagy másik tömbbel, illetve nagyhatalommal attól függően, hogy akadályozzák vagy serkentik a történelmi előrehaladást.

(d) Az el nem kötelezett mozgalom történelmi sajátosságai közé tartozik belső szerkezete és tevékenységi módja is. Tito mindig ellenezte az el nem kötelezett mozgalom merev intézményesítését, aminek egész sor kedvezőtlen következménye lehet. A tömbök szervezetének másolása, mechanizmusuknak az el nem kötelezett mozgalomba való átvitele veszélyeztetné annak demokratikus viszonyait és érvénytelenítené morális vonatkozásait, amelyekkel a nemzetközi viszonyok demokratizálására törekszik.

Így szükségszerűen kialakulna a tömbökre jellemző hierarchia, az irányítókra és végrehajtókra való elkülönülés. Meglehet, hogy túlzottan leegyszerűsítjük, de mindenesetre elkerülhetetlen volna egy irányító központ létrehozása és a tömbökre eredendően jellemző általános irányvonal érvényesítése. Tito vonakodott az ilyen tömbökre jellemző struktúrák átvételétől és csak az olyan összehangoló mechanizmusok mellett foglalt állást, amelyek az akció hatékonyságát szolgálják és nyílt, demokratikus jellegükkel teszik lehetővé valamennyi el nem kötelezett ország részvételét, az egyenrangú viszony kialakulásával pedig a tömbök buktatóinak elkerülését.

Habár Tito az el nem kötelezett politika megalapításában, a mozgalom létrehozásában való részvételével valamint az el nem kötelezettség fejlődését ösztönző politikai tevékenységével — kezdve attól, hogy egy új korszak előhírnökeként jelentkezett egészen napjainkig, amikor az új nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok kialakításának anyagi tényezőjévé vált — olyan tekintélyre tett szert az el nem kötelezett országok körében és a világpolitikában, hogy sokan az el nem kötelezett

mozgalom vezérének nevezték. Ezt ő maga sohasem fogadta el, mert az el nem kötelezett mozgalmat egyenlő jogokkal, kötelezettségekkel és felelősséggel bíró államok és államfők tömörülésének tekintette.

(e) Az el nem kötelezett országok szemléletbeli és érdekeikben megnyilvánuló különbségeiből kiindulva egészen bizonyos volt, hogy ha szavazással döntenének a mozgalomban, akkor a többség és kisebbség kialakulásához vezetne, ahol a többség döntene és a kisebbségnek beleegyezését kellene adnia. Tito mint államférfi nagyra értékelte a közvetlen kapcsolatteremtést, a folyamatos politikai konzultációk eredményességét és előnyben részesítette a megbeszéléseket az a priori konfrontálódással szemben. Felfigyelt a konszenzusnak mint a mozgalom döntéshozatalában érvényesülő fokozatos, megbeszéléseken alapuló összeegyeztetési rendszernek a jelentőségére, amely lehetővé teszi, hogy a szűk és különálló érdekek alárendelésével döntsenek az akció egységéről és létfontosságú közös céljaikról. Ily módon az el nem kötelezett mozgalom a valamikor szakadással veszélyeztető különbségek ellenére megfelelő támpontot talált összeegyeztetett politikai tevékenységéhez és ismételten beigazolta a pragmatizmuson edződött elveinek az előnyösségét.

A konszenzus elvének az el nem kötelezett mozgalom fejlődésével és a nemzetközi viszonyokkal összhangban történő kidolgozása manapság is tart és a különbségek egységét hangsúlyozó titói meghatározás értelmében fejlődik. Minden országnak azonos lehetősége kell hogy legyen a döntéshozatalban. A többség nem kényszerítheti rá álláspontját a kisebbségre, de a kisebbség sem teheti lehetetlenné a többség akcióját, az el nem kötelezett mozgalom politikai tevékenységét.

Az el nem kötelezett országok tevékenysége

Tito nem elégedhetett meg azzal, hogy az el nem kötelezett mozgalom kizárólag politikai manifesztációkban jusson kifejezésre, hogy csupán az időnként megtartott csúcstalálkozókra korlátozódjon, amint azt egyesek remélték. Tito az összeegyeztetett politikai tevékenység mellett foglalt állást, amelynek során a bizonyos időközönként megtartott csúcstalálkozók alkalmat szolgáltatnak mindannak áttekintésére, amit véghezvittek és az elsődleges fontosságú jövőbeli tevékenység kialakítására. Valahányszor úgy tűnt, hogy az el nem kötelezett mozgalom megtorpan vagy a nemzetközi viszonyok döntő pillanataiban a mozgalomnak halatnia kellett szavát, akkor Tito kezdeményezéseket tett és irányította az akciót.

Az el nem kötelezett politika és mozgalom kezdeményezte a nemzetközi feszültség enyhülését, ami a hidegháború túlhaladásához, a békés időszak kezdetéhez vezetett. A gyarmatellenes harc hajtóereje volt és a világpolitika egyenjogú tényezőjeként vezette be az újonnan felszabadult országokat a nemzetközi viszonyokba. A nemzetközi viszonyok minden

tényezője számára egységes programot alakítottak ki az új nemzetközi gazdasági rend kialakításához. Egyengették annak az útját, hogy az Egyesült Nemzetek európai és amerikai jellegű szervezete olyan egyetemes nemzetközi fórummá váljon, amely egyre hatékonyabban védelmezheti a nemzetközi békét, biztonságot és az egyenjogúságon alapuló nemzetközi együttműködés hordozójává válhat. Leszűkítették a fegyveres intervenció és a belügyekbe való beavatkozás veszélyének lehetőségét, tevékenyen részt vettek a válságócok kiterjedésének megakadályozásában, valamint a vitás kérdések békés megoldását szorgalmazták. Hozzájárultak az aktív és békés egymás mellett élés elveinek a kodifikálásához és érvényesítéséhez, a leszerelés első lépéseinek megtételéhez, hozzájárultak egy új hírügynökségi rendszer kialakításához stb.

Korunk sorsdöntő harcaiban az el nem kötelezett politika és mozgalom történelmi jelentőségű erkölcsi és politikai minősítést szerzett: egy olyan politikai tevékenység hordozójává vált, amely lehetővé teszi, hogy a tömbök közötti ellentétek labirintusában és az egyeduralmi törekvések kavalkádjában a békén, a demokrácián és a haladáson alapuló új nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok alakuljanak ki.

Ezek voltak és maradtak Tito útmutatásai.

Naše teme, 1980., 4. szám

Fordította Garai László